

УРБАНІСТИКА. ОСВОЄННЯ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ ЗАСОБАМИ БУДІВНИЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ

*Клюшниченко Євген Єлисейович, д-р технічних наук, професор,
кафедра міського господарства,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ФОРМУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Проблеми сталого розвитку населених пунктів були розглянуті на Всесвітній конференції Habitat-II (центр ООН з проблем розвитку міст) в 1996 р. в Стамбулі. Участь взяли представники практично всіх країн світу – усі урядові і неурядові організації, відповідальні за екологію і містобудівний розвиток в своїх країнах. Україна, як член міжнародної спільноти, також брала участь в цій конференції. Метою конференції було обговорення проблем урбанізації і умов мешкання населення.

Відзначалося, що в умовах безконтрольного знищення природи, зростання зубожіння і деградації суспільства діюча модель індустріального розвитку міст повністю вичерпала себе і для того, щоб вижити людству необхідно знайти нову стійку модель розвитку. Головним завданням вважається оптимальний розвиток населених пунктів, який відповідає потребам сучасного покоління і не завдає шкоди майбутнім поколінням людей [3, с.194].

Головним результатом роботи конференції є прийняття Стамбульської декларації. В цьому документі сформульовані основні принципи містобудування для майбутнього розвитку в умовах глобальних соціально-економічних і екологічних змін в розвитку суспільства.

Згідно з Стамбульською декларацією основними принципами сталого розвитку міст і формування умов оптимальної життєдіяльності вважаються: обмеження територіального розвитку та формування компактної структури міст за рахунок раціональної функціонально-планувальної організації; мінімальне споживання усіх видів ресурсів при забезпеченні необхідного соціального ефекту; максимальний рівень задоволення екологічного стану міст; створення механізму єдиної системи планування і управління містобудівними процесами на рівні країни, регіону, міста [2, с. 66].

Сталий розвиток населених пунктів передбачає соціально, економічно і екологічно збалансований їх розвиток, спрямований на створення економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів, технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної інфраструктури. Екологічна безпека територій передбачає дотримання встановлених природоохоронним законодавством вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, збереження та раціонального

використання природних ресурсів, санітарно-гігієнічних вимог щодо охорони здоров'я людини, здійснення заходів для нейтралізації, утилізації, знищення або переробки всіх шкідливих речовин і відходів. Таким чином, формування сталого розвитку міст полягає у створенні висококомфортного, екологічно забезпеченого, естетично привабливого життєвого середовища.

Україна багата природними ресурсами, унікальними високородючими сільськогосподарськими землями, має високий рекреаційний потенціал. Тому територіальне зростання міст, що пов'язане з відведенням під забудову нових територій, часто вступає в конфлікт з інтересами сільського господарства, необхідністю збереження природоохоронних зелених зон, формування територій для організації відпочинку та лікування населення.

Більшість міст України вичерпали сприятливі для забудови території і їх подальший розвиток потребує відведення малопритатних в інженерно-будівельному відношенні і високовитратних в освоєнні територій. Через обмеження територіальних ресурсів виникає потреба в пошуку внутрішніх резервів, а саме: інтенсивніше використання освоєних міських земель, ущільнення міської забудови, освоєння малопритатних для забудови територій тощо. У світовій практиці відбувається пошук нетрадиційних вирішень. Так відсутність територіальних резервів в Японії і пов'язана з цим неможливість розширення міст привело до великої концентрації населення на обмежених територіях. Це визначило розвиток теорії просторового розвитку міст – метаболізм. Крім забудови земної поверхні метаболісти пропонують споруджувати міста на системах понтонів. Запропонована архітектором Кікутаке "морська цивілізація" задумана як система плаваючих міст, зв'язаних з населеними пунктами на узбережжі.

Проблеми сталого розвитку міст є особливо гострими для України, яка відзначається високим рівнем господарського освоєння територій, високою щільністю населення, різноманітністю природно-кліматичних та інженерно-будівельних умов. Довгий час економіка України була складовою єдиного загальносоюзного народногосподарчого комплексу радянського союзу. Тому розпад СРСР не міг не вплинути негативно на стабільність розвитку міст України. Соціальний та економічний розвиток міст завжди був прерогативою галузевих міністерств, що не відповідало потребам та особливостям конкретних міст. Місцеві органи влади не могли істотно впливати на їх розвиток, тому що не мали для цього реальних важелів.

В зв'язку з цим актуальною і невідкладною на сучасному етапі є переорієнтація розвитку міст з галузевої на соціальну спрямованість з урахуванням потреб населення, інтересів міста, його величини, активності розвитку, економічних і ресурсних можливостей, екологічної ситуації, місцевих традицій тощо [3, с. 194]. Однією з засад Указу Президента України "Про пріоритетні завдання у сфері містобудування" є забезпечення сталого розвитку населених пунктів з метою створення повноцінного життєвого середовища. Занепокоєння викликає подальше збільшення кількості депресивних міст і територій. Особливо занепала значна частина малих і середніх міст, які є

найчисленнішою групою міст України (майже 90% від усієї кількості міст). Більшість із них створювалися на основі одного-двох підприємств, у зв'язку з чим склалася вузькоспрямована спеціалізація виробничих комплексів. Тридцять три відсотка або більше 100 малих міст є депресивними. Зокрема, це стосується шахтарських міст, а також розташованих у гірських місцевостях, які мають недостатньо розвинуту сферу застосування праці та систему соціально-побутового обслуговування. Наслідком такої ситуації стала масова міграція робочої сили за кордон.

Теорія розвитку міст американського дослідника Джона Форрестера виходить з того, що усі міста в процесі своєї еволюції переживають стадії розвитку і стагнації. І якщо міська влада не в змозі своєчасно призупинити процес занепаду, місто поступово деградує. Виходом зі стагнації ця теорія вважає сприяння розвитку в місті сучасного виробництва і активізація інвестиційної діяльності. Тому завданням міської влади є підтримка тієї категорії підприємців, які допомагають вирішенню проблем міста, створенню необхідної інфраструктури і сприятливих умов для бізнесу, щоб забезпечити привабливість територій для інвесторів. У такому випадку інвестори "прийдуть" в це місто і сприятимуть його розвитку.

Вважаючи неприпустимим подальше погіршення рівня соціально-економічного розвитку регіонів, з метою запобігання та припинення депресивних тенденцій Кабінетом Міністрів України вживаються невідкладні заходи щодо економічного та фінансового стимулювання розвитку депресивних територій.

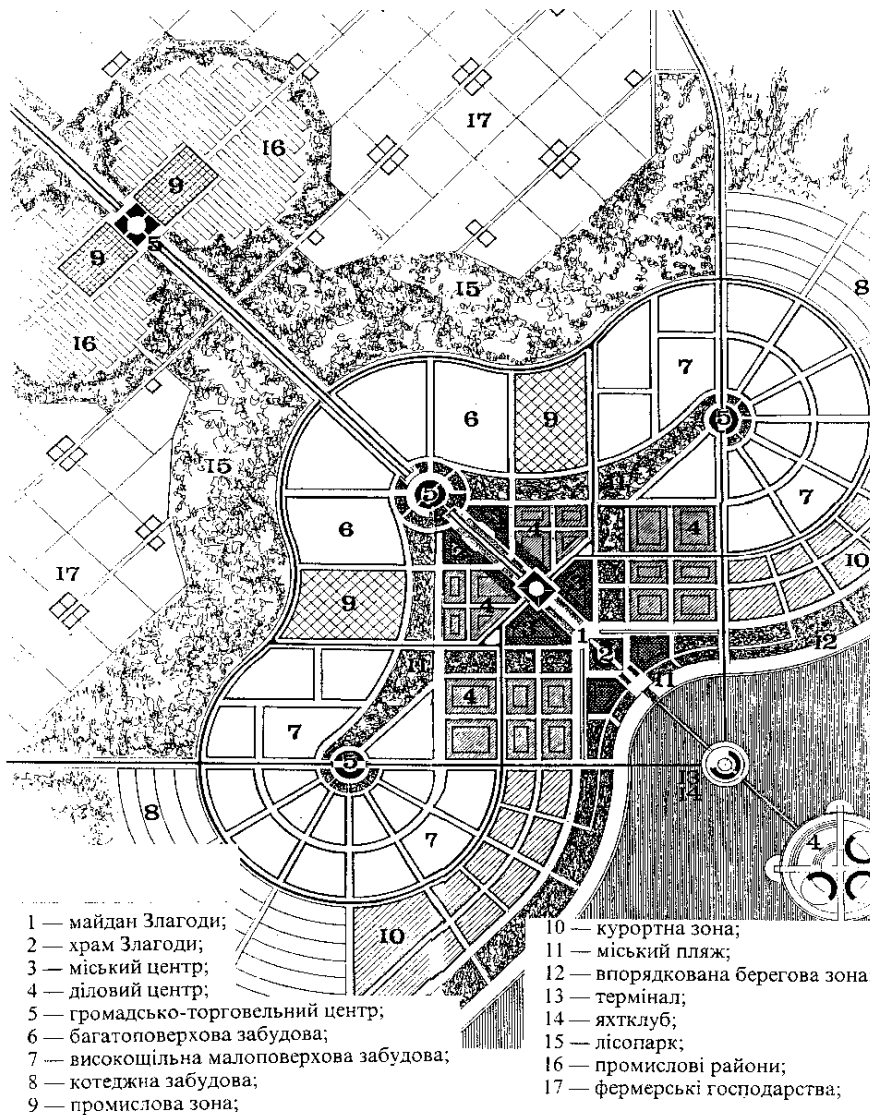
У сучасних умовах все актуальніше стає регіональний аспект містобудівних проблем, зокрема залежність міст від їх регіонального значення. Справа в тому, що функції міста не обмежуються задоволенням потреб його населення, виходить далеко за його межі. Завдяки удосконаленню транспортних заходів значно збільшується вплив фактору "сусідства" міст. Розвиток міст неможливо розглядати незалежно від навколишнього сузір'я населених пунктів. Отже об'єктом прогнозування і проектування стає не окреме місто, а система населених пунктів, взаємопов'язаних у виробничому і соціально-економічному відношення [2, с. 196]. Формування взаємопов'язаного розвитку міст і найближчого оточення дозволить комплексно і ефективно вирішувати питання удосконалення соціальної і інженерно-транспортної інфраструктури, оптимізації навколишнього середовища, організації відпочину населення, враховувати інтереси як міста, так і сільського оточення.

Важливого соціально-економічного і містобудівного значення у взаємопов'язаному проектуванні міста і зони його впливу набувають питання розпланувального регулювання сільського розселення і управління соціально-демографічними процесами, особливо в зонах впливу крупних міст України.

В останні роки збільшується міграція сільського населення в міста, особливо крупні. Молодь та й люди старшого віку їдуть із села не тільки в пошуках вищих заробітків і кращих, комфортних умов мешкання. Приваблює зміна видів праці, їх більша різноманітність, можливість придбати бажану спеціальність, міський характер спілкування та інші причини соціальних переміщень, які залишаються за рамками містобудівних досліджень. Загальна тенденція збільшення притоку населення в крупні міста обумовлена з одного боку, зростаючою їх роллю

у виробничому комплексі України, з іншого переселення в такі міста молоді. Отже завдяки механічному приросту населення стає можливим підтримувати прогресивну структуру населення з високою питомою вагою трудоспроможної її частини.

Згідно з метою конференції Habitat-II відбувся міжнародний конкурс "Екополіси – шляхи розвитку житлового середовища", організований Міжнародною Академією

архітектури, Міжнародною організацією міст і регіонального планування, Міжнародною федерацією житла і планування та іншими міжнародними неурядовими організаціями. На конкурсі був представлений також проект, розроблений в НДПМістобудування* (рис.).

* авторський колектив: Ключниченко Є.Є. – керівник, архітектори Романенко Б.К., Тарасюк П.А., Онищенко В.М.

За кількістю населення місто орієнтовано на 80 тис. мешканців з наступним можливим його розвитком до 100-120 тис. чол. Передбачається його розташувати в причорноморській частині Миколаївської області на березі

Дніпровського лиману та своєрідного півострова, що омивається Бузькою і Березанською затоками, розглядається у зв'язку з навколишнім середовищем. Воно нібито пропливає повз затоку.

При розробці проекту автори намагалися позбутися тих негативних явищ, які притаманні існуючим містам, створити новий тип життєвого середовища, оптимальні умови для гармонійного розвитку міста, удосконалення життєдіяльності населення [1, с. 286]. Головна ідея екополісу – формування міста майбутнього з врахуванням нерозривного зв'язку людини і природи в усіх аспектах життєдіяльності, раціональної архітектурно-розпланувальної організації міста в цілому і окремих його підсистем у взаємозв'язку з екологічним каркасом регіону. Місто розглядається у взаємодії соціально-економічних, виробничих і просторових зв'язків у системі населених пунктів.

При розміщенні і формуванні житлових утворень передбачається задоволення індивідуальних потреб різних соціальних верств населення у виборі типу житлового середовища, характеру житла, громадського обслуговування. Передбачені зони котеджної забудови з приквартирними ділянками, малоповерхових (2-3 поверхи) та багатоповерхових каскадних (4-9 поверхів) будинків, які формуються навколо ділового і загальноміського центрів. Житлові зони чергуються з відкритими зеленими просторами. Внаслідок цього досягається не тільки архітектурний ефект, але зелені насадження виконують також важливу роль у регулюванні мікроклімату в житлових утвореннях, активно впливають на комфортний стан середовища південного приморського міста. Автономні урбанізовані житлові групи у вигляді аграрно-технологічних поселень для фермерського господарства і розселення обслуговуючого персоналу також розташовуються серед живописної природи.

Найголовніша роль відводиться загальноміському центру, який розглядається як візитна картка міста. За думкою античного містобудівника Іпподама Мілетського територія міста розподіляється на священну, громадську і приватну. Загальноміський центр розглядається як місце зосередження суспільної діяльності населення, соціальних контактів і спілкування. Йому також відводиться роль відродження духовної культури людини. На центральній площі, що є композиційним ядром загальноміського центру, передбачається спорудити храм світових релігій.

У межах центру передбачається тільки пішохідний рух. Транспорте обслуговування буде здійснюватися у підземному ярусі і по периферійній частині міста.

Отже на сучасному етапі перед містобудівниками стоять проблеми зародження нового типу життєвого простору, створення ефективного середовища населених пунктів, яке відповідає ідеям і потребам людини, переходу від пагубної технократичної діяльності до гуманістичної, як символу добра і духовного відродження.

Список використаних джерел

1. Ключниченко Є.Є. Соціально-економічні основи планування та забудови міст / Є. Є. Ключниченко. – К.: Укрархбудінформ. – 1999. – 348 с.
2. Ключниченко Є. Є. Управління розвитком міст : навчальний посібник / Є. Є. Ключниченко. – К.: КНУБА. – 2015. – 160 с.
3. Ключниченко Є. Є. Місто як об'єкт управління його розвитком / Є. Є. Ключниченко //Наук.-тех. Збірник «Містобудування та територіальне планування». – К. : КНУБА, 2017. – Вип. 63. – С. 193-199.
4. Дьомін М.М. Сучасні проблеми і методи управління містобудівним розвитком міст / М. М. Дьомін //Труди Міжнародної конференції «Проблеми управління сучасним містом». –К., 1995. – С. 144-148.

*Івашко Юлія Вадимівна, доктор архітектури, професор,
Київський національний університет будівництва і архітектури*
**ПРОБЛЕМИ ЗАБУДОВИ В ІСТОРИЧНИХ МІСТАХ УКРАЇНИ І
АНАЛІЗ ПОЛЬСЬКОГО ДОСВІДУ**

Problemy zabudowy w miastach historycznych Ukrainy i analiza doświadczenia polskiego.

W artykule podjęto problem zachowania starej zabudowy historycznych miast Ukrainy i naruszenia reguł budownictwa w strefach ochrony. Główny problem dziś jest związany z tym, że prawodawcze wymogi, które wyznaczają reguły budownictwa w historycznych strefach, nie wykonują się, masowo niszczą się i rujnują się pomniki architektury. Złożyło się negatywne doświadczenie rujnacji niepracujących przemysłowych obiektów, w tym i pomników architektury, dla budownictwa na ich miejscu współczesnych komercyjnych budowli. Jest przeanalizowane doświadczenie zachowania spuścizny i dostosowania historycznych przemysłowych budowli pod współczesną funkcję w miastach Polski. W tym wypadku, kiedy przemysłowy obiekt jest pomnikiem architektury, jego fronty zachowują się, a wewnątrz dzieje sięmianienie plan z cząstkowym zachowaniem pierwotnych konstrukcji i sprzętu. Istnieje doświadczenie dostosowania takich budowli pod elitarnie mieszkanie, handlowe strefy, art-objekty, hotele.

W miastach Polski budownictwo drapaczy prowadzi się poza zasięgiem historycznych otulin, a same obiekty, nowatorskie po obrazie, są akcentami, co wydziela pewną część miejskiego obszaru. Na przykładzie kilku drapaczy obok Dworca kolejowego Centralnego w Warszawie pokazano, jak było sformowane nowe akcentowe centrum współczesnej Warszawy.

Kluczowe słowa: *problemy zabudowy, historyczne miasta, doświadczenie, przemiana funkcji, współczesne dostosowanie.*

Постановка проблеми. Проблема хаотичного нерегульованого вторгнення нової комерційної забудови в усталене міське середовище сьогодні є однією з основних для України, причому ця проблема давно вийшла за межі лише